

ПОЛІТИЧНА ТА ЗАКОНОДАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ГЕРБУРТІВ ЯК ДЕПУТАТІВ НА ПОЛЬСЬКІ ВАЛЬНІ СЕЙМИ XVI-XVII СТОЛІТТЯ

В статті розглянуто суспільно-політичне життя Корони Польської, згодом Речі Посполитої в період від панування в Галичині князя Владислава Опольського до закінчення епохи польського короля Сигізмунда III Вази. У його контексті акцентується увага на політичній та законодавчій діяльності представників роду Гербуртів, які у вказаний період були депутатами від Руського та Подільського воеводств на сеймі Корони Польської та Речі Посполитої. Визначено актуальність прийнятих за їх участю сеймових ухвал у вдосконаленні суспільно-політичного устрою держави.

Ключові слова: *рід Гербуртів, Корона Польська, Річ Посполита, вальні сейми, езекуційний рух, елекція вільна поголовна, період безкоролів'я.*

250-річний період від переселення князем Владиславом Опольським у 1374 р. Гербуртів на Русь до закінчення життєвого шляху останнього представника добромисьької лінії роду Яна Лева Гербурта (1603-1631) завіряє розвиток та генезу цього роду на протязі середньовічних і новітніх часів, роду, який дав низку визначних політичних та культурних діячів Корони Польської та Речі Посполитої.

На жаль, попри те, що Гербурти перебували в епіцентрі політичного життя, будучи тривалий час в XVI-XVII ст. депутатами вального сейму від Руського та Подільського воеводств, життя та діяльність представників роду мало відомі широкому українському загалу. Це зумовлює необхідність дослідження діяльності Гербуртів, зокрема, тієї, що відбувалася в царині політики та законотворчості. Власне на розгляд цих питань і спрямована дана стаття.

Важливу роль у суспільно-політичному житті Корони Польської і Речі Посполитої відігравав вальний сейм – найвищий законодавчий станово-представницький орган (парламент) держави у XV-XVIII ст. У XV ст. став двопалатним і включав посольську ізбу (нижня палата) і сенат (верхня палата).

У другій половині XV ст. посольська ізба сформувалася як представництво земських шляхетських сеймиків. На сеймах депутати порушували правові, оборонні, релігійні та інші питання, у вирішенні яких був зацікавлений загал місцевої шляхти [2, I, s.430]. Генеральні сеймики Руського воеводства відбувалися в Судовій Вишні, а Подільського – в Кам'янці-Подільському.

Історичні документи зафіксували, що першими земськими депутатами на польські вальні сейми на початку XVI ст. з роду Гербуртів були самбірський війський, збирач податків перемишльської землі Ян Гербурт (1478-1536) та кам'янецький війський Михайло Гербурт (1485-1537).

Ян Гербурт був депутатом від Перемишльської землі [22, I, s.162] на сейм в Радомі в період 30.03-31.05 1505 р. [18, s.7]. Даний

сейм ввійшов в історію тим, що, згідно з його постановою та дорученням польського короля Олександра Ягеллончика, канцлер великий коронний Ян Лаский опрацював і видав так звані Статути Лаского «Преславного Королівства Польського привілеї, конституції і урядові дозволи, а також визнані декрети» – документ, що був списком всіх статутів і привілеїв, обов'язкових в королівстві Польському. Статут Лаского був затверджений на наступному на Люблінському сеймі 1506 р., учасником якого став уже Миколай Гербурт, який в джерелах фігурує як «*punctio terre Podolie*» [22, I, s.205]. Люблінський сейм 1506 р. мав прогресивне значення в політичному житті Корони Польської. Екзекуція прав і привілеїв, викладених у Статуті Лаского [4, s.522], стала основним постулатом екзекуційного руху, що розгорнувся у Польщі в першій половині XVI ст. Це був останній сейм за панування короля Олександра I Ягеллончика, який помер у Вільно 19 серпня 1506 р. [5, III, s.530].

Ще одна інформація історичних джерел свідчить про участь Миколая Гербурта (1485-1536) в сеймі у Кракові в період 4.02-19.04.1518 р. [19, s.8]. Згідно цієї інформації, у 1518 р. він називається «*exactor samenesensis*» і був обраний депутатом від подільської землі на вальний сейм 1518 р. [18, IV, 11856]. Основною ухвалою Краківського сейму 1518 р. було підтвердження під час засідань 15 березня 1518 р. торунських привілеїв, виданих королем Сигізмундом I Старим. Головною постановою торунських привілеїв було впровадження обов'язкової панщини в розмірі одного дня на тиждень. Через остаточне введення панщини шляхта хотіла також обмежити в той час загальні з'їзди селян [5, III, 545]. Як бачимо, Краківський сейм 1518 р. заклав початок закріпачення селян на теренах Корони Польської, зокрема на землях Галичини та Поділля.

У 1548 р. в Пйотркові відбулося засідання польського сейму. Це був перший сейм, скликаний за нового польського короля Сигізмунда II Августа.

Слід зазначити, що на давніх сеймах панували дуже напружені і неприязні стосунки між земськими депутатами і сенаторами. Посольська ізба в цей період здобувала щораз вищий статус, стаючи найважливішими сеймовим органом, що виступав як захисник шляхетських вольностей. Така ситуація виникла на Пйотрковському сеймі 1548 р., (31 жовтня – 12 грудня 1548 р.) [18, s.12]. Депутати посольської ізби наполегливо домагалися від сенаторів прийняття чіткої позиції в питанні одруження короля Сигізмунда II Августа з Барбарою Радзивілівною [13, 310]. Як один з поважних сенаторів львівський староста Миколай Гербурт підтримав королівську позицію [17, s.446-447].

Важливим в житті представників роду Гербуртів був сейм в Пйотркові 15.05-26.07 1550 р. [18, s.12, 13].

Вишенський сеймик (10.04-17.04.1550 р.) висунув депутатами від руського воєводства на згаданий сейм братів Станіслава (1524-1584), Яна (1524-1577) і Миколая (1524-1593) Гербуртів. Слід зазначити, що участь у Пйотрковському сеймі була першим публічним виступом братів на політичній арені Речі Посполитої

[17, IX, s.440, 447, 450]. На цьому сеймі король Сигізмунд II Август підтвердив давні права і привілеї польської шляхти (25.07.1550 р.) [24, s.591, 593].

Поступ ексекуційного руху спостерігаємо на наступних сеймах Речі Посполитої. Так, на сеймі у Кракові, що проходив в період 1.02-29.03.1553 р. [18, s.13], 15.02.1553 р. прийнято ухвалу про завершення виконання вироків духовних судів світською владою [13, 345].

Згідно рішення Вишенського сеймику від 19.12.1552 р. депутатом від перемишльської землі на цей сейм був Ян Гербурт (1524-1577) [17, s.440-442].

Реформаційним в історії Речі Посполитої міг стати сейм у Пйотркові (22.04-15.06.1555 р.) [18, s.13]. На даному сеймі польська шляхта висунула проект утворення національної церкви – релігійного об'єднання в єдиній церкві, що планувалося здійснити наступним шляхом:

- Підпорядкування церкви державі;
- Розрив з Римом, а король мав стати главою католицької церкви;
- Проведення національного собору.

Але сили контрреформації виявилися на сеймі сильнішими і до розриву з папським престолом не дійшло [16, s.725].

Щодо ексекуції маєтків, Станіслав Гербурт зайняв на сеймі негативну позицію [17, IX, s.450-453].

В період Варшавського сейму (6.12.1556-14.01.1557 р.) [18, s.13] король Сигізмунд II Август видав указ, що забороняв впровадження релігійних змін в життя Речі Посполитої, що було поступом релігійної толерантності на теренах Речі Посполитої [6, s.375]. Слід зазначити, що на цьому сеймі виконував Ян Гербурт (1524-1577) і брав активну участь у прийнятті ухвал [17, IX, s.441].

Програма ексекуційного руху довгий час не змогла знайти порозуміння, а через те і підтримки зі сторони короля. Прихід на трон в Польщі короля Сигізмунда II Августа створив надію на зміну відношення до цього питання влади.

Ексекуційний рух (впровадження в дію) – ренесансно забарвлений рух середньої шляхти Корони Польської. Серед основних вимог ексекуціоністів були: визнання засади виборності короля; повернення до державного фонду незаконних королівських надань магнатам після 1504 р.; інтеграція аж до повної інкорпорації у загальнодержавний політичний простір специфічних регіональних спільнот (Мазовії, Сілезії, Пруссії, Русі та Литви). В питанні зовнішньої політики ексекуціоністи здебільшого дотримувалися антиабсбурзької орієнтації [3, II, с.19].

Питання ексекуції маєтків розглядалося на Пйотрковському сеймі 1558-1559 рр. [18, s.13]. Ян Гербурт 25.06.1558 р. ввійшов до сенату як любачівський каштелян. На згадуваному сеймі, де послі складали посідаві листи на королівські маєтки, прославився патріотичним вчинком, без жалю, як свідчить, для добра Речі Посполитої, відмовився від титулу. Таким чином, декларує себе прихильником ексекуційного руху [17, s.439].

Надзвичайно важливим у суспільно-політичному житті Речі Посполитої був сейм на межі 1562-1563 рр. у Пйотркові в період 30.11.1562-25.03.1563 і ввійшов в історію держави як «екзекуційний» сейм [18, s.13, 14].

Вишенський сеймик 29.08.1562 р. обрав депутатами на цей сейм Яна Гербурта (помер бл. 1570 р.) та Яна Гербурта (1524-1577) [17, s.439, 442]. На даному сеймі 1563 р. було затверджено основні постулати екзекуційного руху.

Як свідчить люстрація з 1563 р., Ян Гербурт (помер бл. 1570 р.) не утримував великих королівських маєтків, а лише село Рудники у перемишльському старостві і вїтївство в селі Прусек у сяноцькому старостві [17, s.439]. Станіслав Гербурт (1524-1584), як і на попередньому сеймі, в питанні екзекуції маєтків зайняв негативну позицію [17, s.453].

Сейм 11.03.1563 р. прийняв також ухвалу про заборону світським урядовцям виконувати вироки церковних судів [24, s.609-632]. Станіслав Гербурт як ревний католик і світський сенатор при розгляді даного питання 13.03.1563 р., виступив проти передачі єпископського судочинства виконавчій владі старости [17, s.452].

Ян Гербурт, окрім виконання депутатських повноважень, одночасно займався формуванням обов'язкових прав в один звід. Дана праця була оголошена в цілому на сеймі 1563 р. [17, s.441].

Не менш важливим у цьому контексті був сейм у Варшаві в період від 22.11.1563 р. до 1.04.1564 р. [18, s.14]. Депутатом на цей сейм від Вишенського сеймику (29.09.1563 р.) був Ян Гербурт (1524-1577). На Варшавському сеймі Ян Гербурт був визначений до комісії, яка мала займатися перекладом прав і привілеїв на польську мову [17, s.441].

Основною ухвалою сейму (20.03.1564 р.) було визнання недійсними всі надання королівських маєтків, здійснених після 1504 р. [7, s.450]. В ході засідань сейму 8.01.1564 р. король Сигізмунд II Август призначив Станіслава Гербурта одним з шести комісарів, які мали згідно ухвали сенату бати участь у ревізії королівських надань. Після закінчення сейму 30.04.1564 р. Станіслав Гербурт отримав посаду руського жупника [17, s.452].

На сеймі в Пйотркові в період з 18.01 по 14.04.1565 р. [18, s.14] земські депутати займалися в основному коригуванням податкового законодавства.

Депутатом від Вишенського сеймику (21.05.1563 р.) на Пйотрковський сейм був Ян Гербурт (1524-1577), який, окрім виконання депутатських функцій, займався перекладом прав і привілеїв на польську мову. Згідно ухвали сейму, мав представити дану роботу на наступний сейм [17, s.441].

Важливим успіхом сейму в Любліні в період 7.05-21.08.1566 р. [18, s.14] було ухвалення Другого Литовського Статуту (нової кодифікації права ВКЛ). Литовський статут – кодекс права ВКЛ – один з найкращих кодексів права свого часу [24, s.718-722].

Другий Литовський статут (367 артикулів), званий ще Волинським, здійснив адміністративно-політичну реформу держа-

ви (поділ на повіти), а зокрема поширив привілеї рядової шляхти. Цей кодекс є юридичним оформленням панівної ролі шляхти в державі і подальшого обмеження прав селянства [8, s.525].

В ході засідань сейму Станіслав Гербурт (1524-1584) 2.08.1566 р. отримав право викупу всіх королівських маєтків у перемишльській землі [17, s.453]. Ян Гербурт (1524-1572) в період сейму представив своє тлумачення права. Сейм порадив розглянути дану працю спеціальної комісії, яка просила короля про перенесення розгляду на вільний час після сейму [17, s.441].

Буквально історичним у прямому розумінні цього слова в житті Корони Польської став сейм в Любліні, що проходив у період 10.01-12.08.1569 р. [18, s.14].

28 червня 1569 р. ухвалена реальна унія Корони Польської і Великого князівства Литовського і утворена єдина федеративна держава – Річ Посполита. Унія була підтверджена 4 липня 1569 р., коронними і литовськими земськими послами, а 4 липня 1569 р. – польським королем і Великим князем Литовським Сигізмундом II Августом [9, s.980].

Сенатори Ян Гербурт і Станіслав Гербурт в ході засідань Люблінського сейму підтримали унію [17, s.441, 452].

Подальша кристалізація правових засад вального сейму пов'язана з прийняттям генрикових статей 1573 р., за якими визначалися фундаментальні засади політичного устрою Речі Посполитої [2, с.14].

Важливою політично-правовою основою діяльності вального сейму служили пакти-конвенти. Вони були прийняті одночасно з генриковими статтями і становили собою публічно-правову угоду між шляхтою та новообраним королем [2, с.430].

Політична роль і законодавчі функції вального сейму зазнавали змін на період безвладдя, коли фактично главою держави ставав примас. Обов'язком останнього ставала організація елекції. Елекція вільна поголовна – таку назву мав сейм Речі Посполитої, на якому обирався польський король й одночасно великий литовський князь. За умовами елекції вільної поголовної деталі майбутніх виборів спочатку обговорювалися на конвокаційному сеймі, а потім оголошувався власне елекційний сейм, в якому брали участь не лише сенатори та земські послы, але й уся шляхта (поголовно, лат. *viritim*) й делегати деяких міст. Вибори відбувалися неподалік від Варшави в присутності примаса – архієпископа Гнезненського, який був главою католицької церкви Речі Посполитої і в період безкоролів'я виконував функції глави держави (інтеррекс). На коронаційному сеймі король видавав загальні підтвердження становищ прав і складав коронаційну присягу [2, с.431].

Зміни в політичній ролі і законодавчих функціях вального сейму Речі Посполитої спостерігаємо вже на сеймі у Варшаві 1572 р. (12.03-28.05) [18, s.15]. На вишенському сеймику 16.10.1572 р. в період безкоролів'я Миколай Гербурт (1524-1593) і його син Петро висловлювалися за елекцію вільну поголовну [17, s.448]. Депутатом від вишенського сеймику (15.12.1571 р.) на Варшавський сейм був Миколай Гербурт (1524-1593) [17, s.448].

З метою боротьби з проявами порушення суспільного порядку в часи безкоролів'я сейм приймає ухвалу про заснування каптурових судів – судових установ, що створювалися і діяли в Речі Посполитій і Великому князівстві Литовському у XVI ст. в період безкоролів'я.

Другим важливим рішенням Варшавського сейму 1572 р. стає призначення гнзненського архієпископа, глави католицької церкви Речі Посполитої Якуба Уханського інтеррексом [21, s.885].

Згідно умов елекції вільної поголовної в період 6.01-28.01.1573 р. відбувся конвокаційний сейм у Варшаві [18, s.15].

Важливим досягненням конвокаційного сейму було видання акту конфедерації генеральної варшавської, що запевняла вільність релігійного визнання на теренах Речі Посполитої. Варшавська конфедерація була першим актом широкої релігійної толерантності [2, с.430]. Сенатори Ян Гербурт (1524-1577) і Станіслав Гербурт, підтримали і підписали акт Варшавської конфедерації [17, s.442, 453].

Наступним етапом елекції вільної поголовної став елекційний сейм поблизу Варшави в період 5.04–20.05.1573 р. [18, s.15]. Як відомо, претендентами на польський трон були французький принц Генрик Валуа та син імператора Священної Римської імперії Максиміліана II Габсбурга австрійський ерцгерцог Ернест Габсбург. На сеймі 11 травня 1573 р. відбулася елекція французького принца Генрика Валуа [20, 165].

Сенатори Ян Гербурт (1524-1577) і Станіслав (1524-1584) Гербурти в період елекційного сейму були прихильниками кандидатури Генрика Валуа. Окрім цього, Ян Гербурт в період елекційного сейму ввійшов до складу комісії, створеної 6 квітня 1573 р. для корегування права [17, s.440-442].

В період з 22 лютого по 2 квітня 1574 р. у Кракові відбувся конвокаційний сейм, на якому сенатори Ян (1524-1584) і Станіслав (1524-1584) Гербурти виступили за запрягнення королем Генриком Валуа умов пактів-конвентів [24, II, s.859-867].

30 травня помер король Франції Карл IX. Одержавши про це повідомлення, а також врахувавши можливість зайняти французький трон, 18-19 червня Генрик Валуа покидає Річ Посполиту, не повідомивши про це сенат. Так закінчилось панування в Польщі Генрика Валуа [20, 176]. В ситуації, що склалася, у Речі Посполитій був скликаний сейм у Варшаві в період 30.08-18.09.1574 р. [18, s.15], який прийняв ухвалу стосовно детронізації Генрика Валуа у випадку, коли він не повернеться у державу до 12 травня 1575 р. [20, s.242-247].

13 лютого Генрик Валуа був коронований на короля Франції. Надія на повернення на польський трон короля Генрика Валуа відпала. В такій ситуації був скликаний конвокаційний сейм у Варшаві в період 4-5 жовтня 1575 р. [18, s.15]. Депутатом від вишенського сеймику на конвокаційний сейм був Миколай Гербурт (1544-1602). Це був перший виступ Миколая Гербурта на політичній арені Речі Посполитої [17, s.449-450].

Сенатор Ян Гербурт підтримував тих представників сенату, які висловлювалися за легалізацію ухвал конвокаційного сейму [17, s.440-442].

На конвокаційному сеймі Ян Замоїський висуває кандидатуру Анни Ягеллонки, дочки короля Сигізмунда I Старого на польський трон [20, s.366-480].

Неспокійно проходив елекційний сейм поблизу Варшави в період 7 листопада – 15 грудня 1575 р. [18, s.15].

11 грудня примас Якуб Уханський проголошує королем Польщі імператора Священної римської імперії Максиміліана II Габсбурга. Станіслав Гербурт підписав декрет елекції [17, s.450-453].

Всупереч ухвал вишенського сеймику Ян Гербурт підтримав Габсбурзьку кандидатуру. [17, s.440-442].

15 грудня польська шляхта проголошує королем Анну Ягеллонку. Противники Габсбургів, перш за все магнат Ян Замоїський, заявили про те, що іноземців більше не буде на польському троні. В чоловіки Анні Ягеллонці шляхта вибрала семигородського князя Стефана Баторія. 8 лютого 1576 р. Стефан Баторій складає присягу на пактах-конвентах [24, II. s.889-930; 20, s.366-480].

Коронаційний сейм відбувся в Кракові 31.03-29.05.1576 р. [18, s.16]. Вишенський сейм обрав послом від руського воєводства на коронаційний сейм Петра Гербурта, сина Миколая Гербурта (1524-1593) [17, s.447-449].

1 травня відбувається коронація Стефана Баторія і Анни Ягеллонки у Вавельській катедрі. Державою практично до самої смерті у 1586 р. керував Стефан Баторій [24, II, s.889; 20, s.587].

Ян Гербурт (1524-1577) перейшов на бік Баторія, прибувши на коронаційний сейм. Прикладом захоплення Баторія здібностями Яна Гербурта було доручення йому і Яну Замоїському посольство до Ратизбони з метою нотифікації коронації. Обое відмовилися від цієї функції, так як Гербурт отримав у скорому часі інше відповідальне завдання [17, s.442].

Станіслав Гербурт (1524-1584) остаточний перехід до прихильників Стефана Баторія задокументував прибуттям на коронаційний сем. Завдяки цьому позиція Станіслава Гербурта була помічена і 3.01.1580 р. він отримав для себе право реалізації солі по цілій державі [17, s.453].

У 1578 р. на вальному варшавському сеймі (2-8.03) [18, s.16] утворена нова судова інстанція – Коронний Трибунал. На підставі Конституції 1578 р. Коронний Трибунал був найвищою інстанцією для земських, гродських і підкоморських судів. Руський воєвода, Миколай Гербурт (1544-1602) у 1578 р. був депутатом на варшавський сейм від руського воєводства [17, s.450].

Останній за панування польського короля Стефана Баторія сейм відбувся в період 15.01-28.02.1585 р. у Варшаві [18, s.17]. Вишенський сеймик (20.12.1584 р.) обрав депутатами від руського воєводства на сейм Яна Гербурта (1540-1607) та Миколая Гербурта (1544-1602). Миколай Гербурт (1524-1593) ввійшов до сенату як галицький каштелян на сеймі був призначений до молдавської комісії [17, s.449].

Після смерті польського короля Стефана Баторія (12.12.1586 р.) елекція в Речі Посполитій була знову подвійною.

В період 2.02-9.03.1587 р. у Варшаві був скликаний конвокаційний сейм [18, s.17]. Вишенський сейм 07.01.1587 р. визначив депутатами на варшавський сейм від руського воєводства Яна Гербурта (1540-1607), Яна Щасного Гербурта і Миколая Гербурта (1544-1602).

Миколай Гербурт (1544-1602) в період конвокаційного сейму був серед прихильників Яна Замойського [17, s.450]. Претендентами на польський трон були шведський королевич Сигізмунд Ваза та австрійський ерцгерцог Максимілян III Габсбург [14, s.850].

В період з 30.06 по 22.08.1587 р. був скликаний елекційний сейм [18, s.17]. 19 серпня 1587 р. Сигізмунд Ваза обраний королем Речі Посполитої завдяки дипломатичним старанням польської королеви Анни Ягеллонки.

22 серпня 1587 р. проголошено королем також Максиміяна III Габсбурга завдяки старанням магнатів на чолі з родом Зборовських [14, s.875].

Львівський хорунжий Ян Гербурт (1540-1607) на елекційному сеймі був одним з провідників прихильників нейтралітету [17, s.443].

8 вересня 1587 р. Ян Замойський займає з коронними військами Краків з метою забезпечення коронації Сигізмунда III Вази.

24-30 листопада 1587 р. Максиміян II Габсбург і його прихильники здійснюють невдачу облогу Кракова [14, s.885].

В такій складній політичній ситуації на теренах Речі Посполитої був скликаний коронаційний сейм у Кракові в період 10.12.1587 – 20.01.1588 рр. [18, s.17].

27 грудня 1587 р. відбувається коронація Сигізмунда III Вази у Вавельській катедрі Кракова. На коронаційному сеймі польський король надає Миколаю Гербурту (1544-1602) обіцяне подільське воєводство, але вже 7 жовтня 1588 р. перевів на посаду руського воєводи [17, s.450].

Важливим успіхом коронаційного сейму у Кракові було затвердження 28 січня 1588 р. Третього Литовського статуту (488 артикулів). Статут позначався засвоєнням багатьох польських юридичних понять у наново систематизованому і значно розширеному карному і цивільному праві, особливо остаточному закріпленні привілеїв шляхти і в повному закріпаченні селян [10, s.375].

На коронаційному сеймі була прийнята конституція «Страхування гетьмана коронного», яка давала право гетьманові великому коронному і канцлерові Яну Замойському вирішувати самостійно всі питання, пов'язані з діями проти австрійського ерцгерцога Максиміяна III Габсбурга [23, II, s.89].

В Речі Посполитій в період чергових виборів короля з часом майже традицією стала необхідність скликання новим королем так званих пацифікаційних сеймів, головним завданням яких було заспокоєння (лат. *pacificatio*) внутрішньої ситуації в державі і поєднання противників під час процедури вибору короля. Пацифікаційний сейм був скликаний у Варшаві в період від 6 березня до 23 квітня 1589 р. [18, s.17]. Окрім ухвалення ам-

ністії для бунтівних прихильників Максиміліана Габсбурга головним пунктом була дискусія над революційним проектом змін в майбутній процедурі вибору короля. Але шляхта відкидає проект державних реформ, приготований Яном Замоїським. Основною причиною відхилення було вміщення припису про виключення Габсбургів з когорти претендентів на трон Речі Посполитої [11, s.315].

Миколай Гербурт (1544-1602) на паціфікаційному сеймі належав до тих католиків, які виступали проти процесу шляхетської конфедерації [17, s.450]. Миколай Гербурт (після 1524-1593) на сеймі 1589 р. отримав титул перемишльського каштеляна, одночасно перемишльського і сяноцького шафара [17, s.449].

Важливим у житті Речі Посполитої був сейм у Варшаві в період 8.03-21.04.1590 р. [18, s.17]. Депутатами від вишенського сеймику (8.02.1590 р.) на Варшавський сейм було обрано Яна Щасного Гербурта та Яна Гербурта (1540-1607) [17, s.445].

Основними ухвалами сейму були:

- Позбавлення австрійського ерцгерцога Максиміліана Габсбурга права коли-небудь добиватися польського трону;
- Заборона самовільних козацьких походів на турецько-татарські землі. [12, s.725]. Для регулювання даного питання сейм обрав Яна Гербурта (1540-1607) до військової ради [17, s.443].

Конституція «Гетьманське страхування», ухвалена сеймом 1590 р., дозволяла великим гетьманам польному і коронному діяти методами, які вони будуть вважати найнеобхіднішими аж до права прийняття перемир'я [23, II, с.78].

3 травня у Відні відбулося одруження польського короля Сигізмунда III Вази з дочкою австрійського ерцгерцога Карла II Габсбурга Анною. Зближення короля до Габсбурзької династії, зростаючі впливи контрреформації викликало занепокоєння шляхти. До того ж були встановлені королівські проекти стосовно союзу з Габсбургами і таємні переговори з австрійським ерцгерцогом Ернестом Габсбургом про уступлення йому польського трону. Ці факти викликали гостру критику в адрес короля Сигізмунда III Вази з боку Яна Замоїського. В такій напруженій політичній ситуації був скликаний інквізиційний сейм у Варшаві в період 7.09-19.10.1592 р. [18, s.18].

Депутатами на Варшавський сейм від вишенського сеймику (4-14.08.1592 р.) було обрано Яна Гербурта (1540-1607) і Миколая Гербурта (1544-1602) [17, s.450].

На інквізиційному сеймі польський король був вимушений пояснювати свої вчинки і скласти обітницю, що без згоди сейму не покине Польщі і припинить всі подальші переговори з Габсбургами [15, s.915].

Ян Гербурт (1540-1607) на інквізиційному сеймі висловився за інквізицію в широкому розумінні цього слова, що охоплює навіть короля. Миколай Гербурт (1544-1602) в період засідань сейму вимагав відлучення цілого габсбурзького дому від польського трону [17, s.450].

У зв'язку із смертю шведського короля Яна III Вази королю Сигізмунду III Вази була дозволена поїздка до Швеції з умовою його повернення через рік до Речі Посполитої [16, s.750].

При відсутності короля дипломатичною діяльністю Речі Посполитої керував примас, гнєзненський архієпископ, глава католицької церкви. Але, як виняток, з від'їздом польського короля до Швеції інквізиційний сейм прийняв конституцію, яка на час перебування Сигізмунда III Вази у Швеції забороняла в'їзд в межі Речі Посполитої закордонним посольствам, за винятком турецького чауша, гінця з Криму чи Москви [23, II, s.112].

Питання утворення союзу проти Туреччини обговорювалося на Варшавському сеймі в період 26.03-13.05.1596 р. [18, s.18].

Вишенський сеймик 23.02.1596 р. визначив депутатом на цей сейм Яна Щасного Гербурта [17, s.443].

Папський легат, кардинал Енріко Гастано нав'язав контакти з канцлером Яном Замоїським. Секретарю папського легата Боніфацію Ваноззі канцлер заявив, що союз з Священною Римською імперією проти Туреччини має бути заключений, за участю Москви або Персії, повинен залучити Венеціанську республіку та Іспанію [23, II, s.87].

Тема створення союзу Речі Посполитої та Священної Римської імперії була актуальною і на сеймі у Варшаві в період 10.02-25.03.1597 р. [18, s.18], на який вишенський сеймик (20.01.1597 р.) обрав депутатом Яна Щасного Гербурта [17, s.443].

Перед королем і сенатом 20.02.1597 р. виступив кардинал Енріко Гастано і закликав Річ Посполиту до союзу із Священною Римською імперією проти Туреччини [23, s.87].

Після Берестейської унії 1596 р. актуальним на засіданнях польських вальних сеймів стало релігійне питання. Польський король Сигізмунд III Ваза повністю підтримав рішення унійного Берестейського собору. Враховуючи такі обставини, православна частина населення українських земель почала домагатися виконання своїх цілей на вальних сеймах [1, VI, s.580].

В період 10.02-25.03.1597 р. у Варшаві відбувся вальний сейм, депутатом від вишенського сеймику на якому був Ян Щасний Гербурт [18, s.18]. Домагання православних про виконання своїх вимог не були підтримані на цьому сеймі посольської ізбою [1, s.679].

Як свідчать історичні матеріали, Ян Щасний Гербурт в ході депутатських обговорень вимагав виплати польським жовнірам заборгованих коштів [17, s.445].

Відома активна участь Яна Щасного Гербурта на вишенському сеймику 1599 р., на якому він виголосив промову на тему відносин з Волощиною, проголошуючи себе в цьому питанні як прихильник експансивної політики Яна Замоїського. Відносно пруської проблеми висунув необхідність тісного зв'язку Пруссії з Річчю Посполитою [17, s.445].

Те, чого не вдалося добитися православним депутатам на сеймі 1597 р., до певної міри вдалося досягти на сеймі у Варшаві 7.02-13.03.1601 р. [18, s.19]. Для заспокоєння іновірців посоль-

ська ізба постановила внести у сеймові рішення такі ухвали: всі судові процеси і ухвали у релігійних справах скасувати; король запевняє, що в майбутньому буде надавати православні бенефіції лише представникам грецької віри [1, с.575].

В засіданнях варшавського сейму 1601 р. активну участь брав Миколай Гербурт (1544-1602). Згідно ухвали сейму був призначений одним із ревізорів пустих територій на Поділлі і Русі [17, с.450].

Надзвичайно важливим у політичному житті Речі Посполитої був варшавський сейм в період 20.01-3.03.1605 р. [18, с.19]. На розгляд сейм був поданий проект реформи політичної системи Речі Посполитої, розроблений шляхетською опозицією під керівництвом канцлера Яна Замойського. Але польський король Сигізмунд III Ваза відкинув проект. Як відомо, в цей період Ян Щасний Гербурт відійшов від тісної співпраці з канцлером Яном Замойським. До цього його привело переконання, що неможливо зробити політичну кар'єру, перебуваючи в опозиції до короля. Ян Щасний Гербурт разом зі Станіславом Стадницьким був депутатом від вишенського сеймику на варшавський сейм 1605 р., як хвильовий монархіст перейшов на бік короля [17, с.445].

Сейм у Варшаві 7.03-18.04.1606 р. був прелюдією до загального повстання так званого рокошу краківського воєводи Зебжидовського. Як відомо, Ян Щасний Гербурт брав активну участь в рокоші Зебжидовського. Участь в рокоші мала негативні наслідки для політичної кар'єри Яна Щасного Гербурта. Як свідчать історичні матеріали, Гербурт тільки у 1613 р. остаточно помирився з королем, а 1615-1616 рр. був навіть вибраний депутатом на польський вальний сейм [17, с.445].

Розглянувши політичну діяльність роду Гербуртів як депутатів вальних сеймів Корони Польської та Речі Посполитої у XVI-XVII ст., можна зробити висновок, що вони зробили значний внесок у суспільно-політичний поступ держави в напрямку зміцнення політичної культури, правових засад та толерантного співіснування верств населення різного віросповідання.

Слід відмітити, що за участю представників роду на вальних сеймах були прийняті найважливіші правові акти в історії середньовічної Речі Посполитої.

Безсумнівна роль роду Гербуртів у розробці та ухваленні генрикових статей та пактів-конвентів, за якими визначалися фундаментальні засади політичного устрою Речі Посполитої і які служили правовою основою діяльності вальних сеймів. Важлива роль представників роду Гербуртів у прийнятті ухвал сеймів щодо міжнародної політики держави.

Законодавчі акти, прийняті на засіданнях вальних сеймів Корони Польської та Речі Посполитої в період 1505-1616 рр. за участю представників роду Гербуртів свідчать про їх безсумнівно важливу роль у реформованні суспільно-політичного життя держави, зокрема Галичини та Поділля у XVI-XVII ст. Тому політична та законодавча діяльність роду, як депутатів на польські вольні сейми XVI-XVII ст. цікавою темою для подальших досліджень.

Список використаних джерел та літератури:

1. Грушевський М. Історія України-Руси XIV-XVII віків. – К. : Наукова думка. – VI. – 825 с.
2. Енциклопедія історії України. – К. : Наукова думка, 2005. – I. – 688 с.
3. Енциклопедія історії України. – К. : Наукова думка, 2005. – II. – 672 с.
4. Akta Aleksandra Krola polskiego, Wielkiego Ksiescia litowkiego i t.d. (1501-1506). – Krakow : Wyd. Papee Fr., 1927. – 522 s.
5. Ksiegi prawa polskiego. Wyd Balzer Osurald. Subtime Akademiae litrerarum, 1906. – III. – 646 s.
6. Diariusz seymu 1557 p. Wydal St. Bodnic z Biblioteka Kornickej. Kornik. 1939. – 1340 s.
7. Diariusz sejmu 1563-1564. Wydal T. Dzialynski z rukopisy Biblioteki Kornickej, 1604. – 1320 s.
8. Diariusz sejmu 1566, skopiowany z Metryki Litewskiej w Komisji Historyczney Polkiej Akademii Umiejetnosci. – 1125 s.
9. Diariusz sejmu lubelskiego 1569 wydal T. Dzialynski w zrodlopismach od dziejow unii z rukopisu Biblioteki Kornickej, 1604. – 1290 s.
10. Diariusz sejmowe R. 1588 rukopisu Biblioteki Czartoryskich. – 1405 s.
11. Diariusz sejmowe R. 1589 z rukopisu Biblioteki Polskiej Akademii Umiejetnosci. – 1380 s.
12. Diariusz sejmowe R. 1590 w Archiwum Komicyi Historyczney Polkiej akademii Umiejetnosci. – 1380 s.
13. Dyaryusz sejmow. 1548. 1553 i 1570 r. wydal J. Szujski w Scriptoros Rerum XXII. – Krakow, 1918. – 1345 s.
14. Dyaryusz sejmowe R. 1587. Sejmy Konwokacyiny i elekcyjny wydal A. Sokolowski. – Krakow, 1887. – 134 s.
15. Dyaryusze I akta sejmowe R. 1591-1592. Wydal E. Barwinski. – Krakow, 1911. – 1140 s.
16. Dzienniki sejmow walnych Koronnych za panowania Zygmunta Augusta, Krola polskiego, W.X. Litewskiego. 1555 i 1558 w Piotrkowie zlozonych Wydanie, braci Lubomirskich. – Krakow, 1869. – 1450 s.
17. Hawelka Antoni – Herynd Teodor. Pojski Slownik Biograficzny. – Wroclaw-Warczawa-Krakow, 1961. – IX/3. – 1250 s.
18. Konopczynski Wl. Hronologia sejmow polskich 1493-1793. – Krakow. – 43 s.
19. Matrikularum regni Poloniae Summaria. Wydal T. Wierzbowski I-V. – Warszawa, 1905. – 19-IV. – 1850 s.
20. Orzelski Sw. Bezkrolewia Ksiag osmioro. Poczatki panowania w Polsce Stefana Batoria Wyd A: Pawinski. – Warszawa, 1877. – 625 s.
21. O uchwalach sejmu 1572 Wydal Fr. Piekosinski w Rozbiorach Historyczno Filozoficznych Polskiej Akademii Umiejetnosci. XXXV. – 1310 s.
22. Teki Pawinskiego. I Liber quitantirum Alexandri regic ab a. 1502 ad 1506. – Warszawa, 1897. – I. – 980 s.
23. Wolcik Z. Historia dyplomacji Polskiej. 1572-1795. – Warczawa, 1982. – II. – 776 s.
24. Prawa, Konstytucye y przywileje Krolewstwa Polskiego, Wielkiego Xiestwa Litewskiego y Wszystkich prowincyi halezacych na walnych seymiech koronnych od sejmu Wislickiego roku panskiego 1374 az do ostatniego seymu 1793 r. I. – Warszawa, 1732; II-VI. – Warszawa, 1732-1739; VII-VIII. – Warszawa, 1782; IX. – Krakow, 1889; X. – Poznan, 1952. – II. – 1820 s.

Олег Цебенко

Политическая и законодательная деятельность Гербуртов как депутатов на польские вальные сеймы XVI-XVII века

В статье рассмотрено общественно-политическую жизнь Короны Польской, в последствии Речи Посполитой в период от прав-

ления в Галичине князя Владислава Опольского до окончания эпохи польского короля Сигизмунда III Вазы. В общественно-политической жизни государства важную роль в этот период играли вальные сеймы – высший законодательный орган (парламент). Акцентировано внимание на участии рода Гербуртов в общественно-политической жизни польского государства в указанный период. Как свидетельствуют исторические источники, только в начале XVI века Гербурты начали участие в политической и законодательной жизни Короны Польской, прибыв на польский вальный сейм в Радому 1505 года как депутаты от перемышльской земли. Проанализировано политическую деятельность рода Гербуртов как депутатов от русского и подольского воеводств на польские сеймы Короны Польской и Речи Посполитой в период от Радомского сейма 1505 года к Варшавскому сейму 1616 года. Определено актуальность принятых при их участии сеймовых постановлений в модернизации общественно-политического строя государства.

Ключевые слова: род Гербуртов, Корона Польская, Речь Посполитая, вальные сеймы, эзекуционное движение, элекция свободная поголовная, период безкоролья.

Oleh Tsebenko

Political and legislative activity of Herburt's genus as deputies on the Polish power sejms in XVI-XVII centuries

In the article is considered the social and political life of Polish Kingdom, afterwards Polish-Lithuanian Commonwealth during the period from Vladyslav Opolsky domination in Galicia till completion of the Sygizmund III Vasa Polish king epoch. In social and political life of the state in this period an important role played power sejms – supreme legislative body (parliament). Attention is accented on participating of Herburt's genus in social and political life of the Polish Kingdom in a mentioned period. According to the historical sources, only at the beginning of XVI century Herburt's began to participate in the political and legislative lives of Polish Kingdom. They arrived on the Polish power sejm in 1505 to Radom as deputies from Peremyshyl lands. Are analyzed political activity of Herburt's genus as deputies from Russian and Podolsk provinces on the sejm of Polish Kingdom and Polish-Lithuanian Commonwealth in the period from the sejm in Radom in 1505 to the Warsaw sejm in 1616. Actuality of the sejm decisions of the social and political modernization taken with their participation is curtained.

Key words: Herburt's genus, Polish Kingdom, power sejm, corporal punishment motion, free general election, period without the king.

Отримано: 09.12.2015